

HƏLİMƏ KAZIMOVA
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun
“Qarabağ tarixi” şöbəsinin kiçik elmi işçisi
e-mail: halima.kazimova.77@mail.ru

“DAĞLIQ QARABAĞ PROBLEMI” RUSIYA FEDERASIYASI TARIXŞÜNASLIĞINDA

Açar sözlər: Dağlıq Qarabağ, münaqişə, Azərbaycan, Rusiya, tarix, tarixşünaslıq.

Ключевые слова: Нагорный Карабах, конфликт, Азербайджан, Россия, история, историография.

Keywords: Daghlig Garabagh conflict, Azerbaijan, Russia, history, historiography.

XX əsrin sonlarında baş verən “Dağlıq Qarabağ problemi”nin mahiyyətini və tarixi köklərini təşkil edən ilk ədalətsiz prinsiplərdən biri də 1923-cü ildə DQMV-nin Azərbaycan ərazisində yaradılması olmuşdur.

Müasir dövrdə ruscillər tarixi ədəbiyyatda bu hadisəyə yanaşma böyük maraq doğurur. Bununla yanaşı rus tarixşünaslığında bəhs olunan dövrün tarixi hadisələrinə çox vaxt obyektiv münasibət göstərilməmişdir.

Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulandan cəmi iki gün sonra, yəni 1920-ci il aprelin 30-da İnqilab Komitəsi Ermənistan Respublikasına nota verərək qoşunlarını Zəngəzurdan və Qarabağdan çıxarmağı tələb etdi. May ayında isə Qarabağda sovet hakimiyyəti quruldu, lakin bu, vəziyyəti dəyişmədi. Bölgədə erməni separatizmi indi bolşevik maskası arxasında davam edirdi.

Ermənistanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra iki dövlət arasında sərhədləri müəyyənləşdirərkən Dağlıq Qarabağ məsələsi yenidən gündəmə gətirildi.

1921-1923-cü illərdə Moskvanın ermənipərəst siyasəti nəticəsində Azərbaycan ərazisində ermənilərə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti adlı bir “dövlət” quruldu.

Dağlıq Qarabağda Muxtar Vilayətin yaranması ilə bağlı S.V.Vostrikov məqaləsində ermənilərin Qarabağ regionunda “dövlət qurmaq” cəhdlərindən bəhs edir. Müəllif problemin yaranmasının səbəblərini “sosial –iqtisadi vəziyyətin aşağı olması”nda, “etnik qruplar arasında anlaşılmazlığın dərinləşməsi və kadr çatışmamazlığı”nda, “ermənilərin muxtar vilayətdə hüquqlarından istifadə edə bilməmələri”ndə [1, s. 76-78.] və s. görürdü.

Dmitri Jukovun 2010-cu ildə Moskvada nəşr olunan kitabında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin səbələrinə toxunarkən günahı Azərbaycan tərəfinin üzərinə atmağa çalışaraq problemin əsl səbəbini gizlətməyə çalışmışdır. Müəllifin sözlərinə görə guya Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin yaranmasının səbəbi onun “Azərbaycanını tərkibində qalması”[2, s. 36] ilə bağlı imiş.

Digər bir rus tarixçisi Aleksey Zverevin əsərində əsas yeri XX əsrin sonunda “Dağlıq Qarabağ münaqişəsi” nəticəsində baş verən hadisələr yer alsada da, əsrin əvvəlində DQMV-in meydana gəlməsinə də diqqət yetirilmişdir.

Bir çox rus tədqiqatçıları kimi müəllif münaqişənin səbəbi kimi 1923-cü ildə Qarabağın ermənilərə verilməməsində görür.

A Zverevin fikrinə görə Ermənistanda sovet hakimiyyətinin qurulmasından az sonra Qarabağla bağlı məsələnin ilk öncə Ermənistanın xeyrinə həll olunmasına baxmayaraq, nəticədə istənilən sonluq alınmamışdı.

Müəllif, yuxarıda qeyd olunan kitabında yazırdı: “DQMV-nin təşkili, əslində nə yerli erməniləri, nə də azərbaycanlıları qane etmirdi. Azərbaycanlılar onların əraziləri hesabına, ayrıca inzibati sərhədləri olan bir qurumun yaradılaraq idarəçiliyin bütünlüklə yerli ermənilərin əlində cəmlənməsinə qarşı çıxırdılar [3]”. Ermənilərin antiazərbaycan çıxışları sovet dövründə də davam etmişdi.

Tarixi faktlardan məlumdur ki, XX əsrin 60-70-ci illərdə Dağlıq Qarabağda erməni separatizmi bir neçə dəfə baş qaldırmış, lakin sovet hakimiyyəti münafiqşənin böyüməsinə imkan verməmişdir.

Y. Pompeyevin 1992-ci ildə Bakıda rus dilində nəşr edilmiş “Крoвaвый oмyт Кaрaбaxa”[4] və 2010-cu ildə Moskvada çap olunmuş” kitabında Dağlıq Qarabağ probleminin yaranma səbəbləri göstərilmiş və erməni terrorçuluğu tarixi faktlarla ifşa edilmişdir. Y.Pompeyev “Кaрaбaxский днeвник” adlı kitabında yazır: “1993-cü ilin sonunda Azərbaycan Dağlıq Qarabağ ətrafında 7 inzibati rayonunu itirdi. Azərbaycan qaçqınlarının öz torpaqlarından çıxarılması, Avropanın ən böyük kütləvi köçlərindən idi” [5, s.9].

Müəllif “Dağlıq Qarabağ probleminin” Rusiya, Türkiyə və Qərб ölkələrinin Cənubi Qafqazda strateji maraqlarının toqquşmasından yarandığını açıb göstərmişdir.

S.Markedonov 2010-cu ildə Moskvada nəşr etdirdiyi “Турбулентная Евразия (Межэтнические, гражданские конфликты, ксенофобия в новых независимых государствах постсоветского пространства)” adlı kitabında 1905-1907 və 1918-1920-ci illərdə Dağlıq Qarabağ ərazisində millətlərarası qanlı toqquşmaların baş verməsinin səbəblərini göstərməyə cəhd göstərmişdir. Lakin müəllif özündən əvvəlki sələflərinin yolu ilə gedərək tarixi hadisələri saxtalaşdırmışdı.

S. Markedonov ermənilərin Dağlıq Qarabağda çoxluğundan bəhs edərkən yazırdı: “1939-cu ilin Ümümtifaq siyahıyaalınmasına əsasən DQMV-nin ümumi əhalisinin 88%-ni ermənilər təşkil edir. 1989-cu əhali sayına əsasən onlar yenə də əhalinin böyük çoxluğu təşkil etmələrinə baxmayaraq guya ki, sayları 76,9% qədər endirilib”[6,s.64].

S. Markedonov bu kimi fikirlərlə Ermənistanın apardığı açıq təcavüzkar siyasətə və haqsız tələblərə açıq surətdə dəstək verməyə cəhd göstərir.

2012 -ci ildə M. A. Jiroxovun müəllifliyi ilə Moskvada çap olunan kitabda Qarabağın qədim tarixindən başlayaraq, “qondarma Dağlıq Qarabağ respublikasının” təşkil olunması da daxil olmaqla, tarixə özünəməxsus şəkildə “ekskurs” etmişdir. Müəllif, rus “qarabağşünas” məsləkdaşları kimi XX- əsrin əvvəlində olan bir çox hadisələri obyektiv araşdırmadan problemin həllinə erməni mövqeyindən yanaşmışdır.

Jiroxov bu münafiqşənin böyüyüb çərçivəsindən çıxmasında başlıca səbəbkar kimi başda rus və əsas da xristian amilinin danılmaz təsirindən törəndiyini qeyd edir. Müəllif 1915-ci il “hadisələrinin” əbədiləşməsində Moskvanın səbəb olduğunu yazır və əlavə edir: “... Rusiyasız sizi belə hadisələr gözləyir. M.A.Jiroxov Ermənistanın Gürcüstana da ərazi iddiaları olduğu halda niyə məhz Azərbaycana qarşı torpaq iddialarına qalxmanın səbəbini belə izah edir: “Birinci azərbaycanlılar etnik cəhətdən türklərə yaxın idilər.İkinci Moskva 1920-ci illərdə muxtar vilayət statusunun Gürcüstanda yaşayan ermənilərə və Ermənistanda yaşayan azərbaycanlılara deyil, Qarabağda yaşayan ermənilərə vermişdi [7, s. 32]. Deyilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Rusiya türklərə qarşı mübarizə aparmaq üçün ermənilərdən bir vasitə kimi istifadə etmişdi. Süni Qarabağ münafiqşəsi də bu səbəbdən meydana gəlmişdir.

2002-ci ildə Moskvada С.İ.Çernyavskinin müəllifi olduğu "Новый путь Азербайджана" adlı kitabı işıq üzü görmüşdür. Müəllif 1920-ci ildə Qarabağın, Zəngəzurun, Naxçıvanın Ermənistanın idarəçiliyinə keçməsi ilə bağlı Sovet Azərbaycanı tərəfindən verilən bəyanatın Mərkəzi hökumətin təzyiqi ilə qəbul olunduğunu yazmışdır. [8, s. 14].

Müəllif, RK(b)P Qafqaz Bürosunun 1921-ci il 5 iyul tarixli "... Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın əzəli torpaqları olduğunu və ərazinin Azərbaycan SSR-nin sərhədləri daxilində qalması" qərarına müsbət yanaşmışdır

С.İ.Çernyavski kitabında Qarabağ müharibəsi və "Dağlıq Qarabağ problemi" və onun həlli uğrunda aparılan danışıqların 2002-ci ilə qədər olan dövrünü təhlil etmişdir.

Beləliklə, "Dağlıq Qarabağ" problemini araşdıran bir neçə rus müəlliflərin əsərlərinin təhlili göstərir ki, problemə yanaşma birtərəfli və qərəzli olmuş, baş vermiş hadisələrə obyektiv yanaşılmamışdır.

Mövzu ilə bağlı rus tarixşünaslığında müəlliflərinin demək olar ki, böyük əksəriyyətinin istinad etdikləri məlumatlar erməni mənbələri olduğundan tarixi həqiqətləri əks etdirə bilməz.

İSTIFADƏ OLUNMUŞ MƏNBƏ VƏ ƏDƏBİYYATLARIN SIYAHISI

1. Востриков С. В . Карабахский кризис и политика России на Кавказе // Общественные науки и современность. 1999, № 3. с. 73-87.
2. Жуков Д. "Войны на руинах СССР". М., Яуза: Эксмо, 2009, 256 с. .
3. Зверев А. Нагорный Карабах и армяно-азербайджанский конфликт (1988—1994) Спорные Границы на Кавказе. Глава I. <http://poli.vub.ac.be/publi/ContBorders/rus/contents.htm>
4. Помпеев Ю.А. "Кровавый омут Карабаха. Баку; Азербайджан, 1992.208 с.
5. Помпеев Ю.А. Карабахский дневник. М., "Канон", 2010. 415 с.
6. Маркедонов С. Турбулентная Евразия (Межэтнические, гражданские конфликты, ксенофобия в новых независимых государствах постсоветского пространства. М., «Academia» 2010, 260 с.
7. Жирохов М. Меч и огонь Карабаха. Хроника незначительной войны. 1988-1994. ., М., Центрполиграф, 2012,285 с.
- 8.Чернявский С. И. Новый путь Азербайджана. М., Азер-Медиа, 2002. 352 с.

ХАЛИМА КАЗЫМОВА

*мл. н. с. отдела «История Карабаха»
Института истории им. А.А.Бакиханова
НАН Азербайджана.*

ПРОБЛЕМА «НАГОРНОГО КАРАБАХА» В РОССИЙСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Политическая жизнь Азербайджана 80-90 годов XX века вошла в исторические архивы, как насыщенная напряжёнными политическими событиями. Одним из первых несправедливых принципов, составлявших сущность и исторические корни проблемы

«Нагорного Карабаха» явилось создание в 1923 году на территории Азербайджана НКАО.

Подход к данной проблеме в современной исторической литературе на русском языке представляет большой интерес. Наряду с этим, зачастую, в русской историографии не присутствовал объективный взгляд на исторические события обозначенного периода. Анализ произведений нескольких российских авторов, исследовавших проблему «Нагорного Карабаха» показывает, что подход к проблеме был односторонним и предвзятым, а оценка произошедших событий была необъективна.

Можно сказать, что по причине того, что большая часть информации, на которую ссылались российские авторы в связи с обозначенной проблемой в российской историографии, была почерпнута из армянских источников, она не могла отражать истинные исторические реалии.

HALIMA KAZIMOVA

Junior researcher of the Department "The History of Garabagh" Institute of History, Azerbaijan National Academy of Sciences

DAGHLIG GARABAGH CONFLICT IN RUSSIAN HISTORIOGRAPHY

The reflection of one of the actual problems of our modern day – Armenia-Azerbaijan Daghlig Garabagh conflict in Russian historiography makes the scientific community to think thoroughly over it as a significant issue. Russian historians conducting research on the problem approached the issue in terms of their state's interest, from the prism of "Christian fanaticism". It would be more accurate to investigate the emergence, course and the underlying causes of Armenian- Azerbaijani Daghlig Garabagh conflict that has not been resolved yet, in the Russian language studies. It should be noted that without the support of Russia Armenians would have not been able to occupy the Azerbaijani lands. Here the Christian factor and the "great sympathy" of Russia against Azerbaijan are the key factors. Thus, the analysis of several Russian authors' research works on Daghlig Garabagh showed that the problem has been approached one-sidedly and biased and the occurred events approached not objectively. As almost all the information that vast majority of the authors in Russian historiography referred to on the subject were the Armenian sources it may not reflect the historical truth.

Rəyçilər: t.e.d. Q. Hacıyev, t.e.d. A. Məmmədov

AMEA-nın A.A. Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun "Qarabağ tarixi" şöbəsinin 16 aprel 2014-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №2).